

CZU: 327

DOI: <http://doi.org/10.5281/zenodo.4572582>

IDENTIFICĂRI CONCEPTUAL-TEORETICE ALE FENOMENULUI „PARADIPLOMAȚIE”

Svetlana CEBOTARI

Universitatea de Stat din Moldova

Deși fenomenului „paradiplomație” în literatura de specialitate autohtonă i s-a acordat insuficientă atenție, sau, mai bine zis, în spațiul științific din Republica Moldova rămâne a fi un fenomen necunoscut, pentru reprezentanții comunității științifice occidentale, dar și pentru spațiul estic, acesta nu este un fenomen nou. În ultimele decenii, conceptul de paradiplomație a fost prezent în discuțiile academice și în teoria relațiilor internaționale. Deși fenomenul „paradiplomație” a apărut în anii 1970, abia la începutul sec. XXI acest concept a devenit prezent în cercetările științifice și în discursurile politicianilor. Prezentul articol are drept scop de a scoate în relief principalele concepte cu referire la fenomenul „paradiplomație”.

Cuvinte-cheie: *paradiplomație, diplomație, actori, relații internaționale.*

CONCEPTUAL-THEORETICAL IDENTIFICATIONS OF THE PHENOMENON OF “PARADIPLOMACY”

Although the phenomenon of “paradiplomacy” has been paid insufficient attention in the local literature, or rather remains an unknown phenomenon in the scientific area of the Republic of Moldova, whereas it is not a new phenomenon for the representatives of the Western scientific community, and for the Eastern area. In recent decades, the concept of paradiplomacy was tackled in academic discussions and in the international relations theory. Although the phenomenon of “paradiplomacy” appeared in the 1970s, it was only at the beginning of the 21st century that this concept emerged in the scientific research and in the speeches of politicians.

This article aims to highlight the main concepts with reference to the phenomenon of “paradiplomacy”.

Keywords: *paradiplomacy, diplomacy, actors, international relations.*

Introducere

Ca răspuns la problemele prezente pe arena internațională, paradiplomației îi revine un spațiu aparte. Din această perspectivă, pentru o mai bună comprehensiune a paradiplomației apare necesitatea efectuării unor analize teoretice cu referire la acest fenomen în sine [1]. Deși fenomenului „paradiplomație” în literatura de specialitate autohtonă i s-a acordat insuficientă atenție, sau, mai bine zis, în spațiul științific din Republica Moldova rămâne a fi un fenomen necunoscut, pentru reprezentanții comunității științifice occidentale, dar și pentru spațiul estic, acesta nu este un fenomen nou. În ultimele decenii, conceptul de paradiplomație a fost prezent în discuțiile academice și în teoria relațiilor internaționale. Deși fenomenul „paradiplomație” a apărut în anii 1970, abia la începutul sec. XXI acest concept a devenit prezent în cercetările științifice și în discursurile politicianilor. Acest termen a fost inventat pentru a desemna activitățile internaționale ale instituțiilor necentrale ale unei țări: municipalități, state sau regiuni, companii private etc. Activitatea grupurilor subnaționale este un fenomen permanent, dar a căpătat forță odată cu sfârșitul Războiului Rece, descentralizarea politică și economică a statelor și deschiderile democratice care permit regiunilor să acționeze pe scena internațională. Odată cu prăbușirea blocului socialist, accelerarea proceselor de integrare, consolidarea globalizării ca fenomen permanent și o mai mare democratizare a proceselor internaționale, guvernele centrale au convenit să acorde o autonomie mai mare regiunilor, permițând grupurilor sub-statale să răspundă direct la nevoile lor cu acorduri și relații internaționale. Formarea blocurilor regionale transnaționale, ca în cazul regiunii Texas (Statele Unite), Nuevo León, Tamaulipas și Coahuila (Mexic), permite ca problemele locale să fie abordate direct de către autoritățile din regiune și să nu aștepte ca guvernul central să decidă asupra unor chestiuni departe de propria sa realitate [2].

Chiar dacă fenomenul este foarte răspândit și, deși paradiplomația a devenit într-adevăr un fenomen global, caracterul activităților paradiplomatice contribuie la menținerea acestui fenomen în umbră atât la nivel media, cât și la nivel academic, în special în Republica Moldova. Neologismul „paradiplomație” a apărut în literatura științifică în anii 1980. Totuși, până în prezent acestui concept nu i s-a atribuit o definiție clară, aceasta limitându-se la o descriere a activităților internaționale ale regiunilor, mai degrabă decât la o dezbateră conceptuală.

Abordări conceptual-teoretice ale paradiplomației

Neologismul „paradiplomație” apare în literatura generală și științifică din anii 1980 ca o modalitate de poziționare a diferitor relații și articulații de complementaritate exercitate de guvernele SUA și canadian. Astfel, cercetătorul nord-american Ivo Duchacek, profesor la Universitatea din New York [3], referindu-se la activitatea internațională a regiunilor, este preocupat de conceptualizarea fenomenului [2]. Termenul „paradiplomație” este constituit din prefixul „para” care semnifică „alături”, „într-o parte” sau „ceva secundar”; constituentul „diplomație” presupune ideea că statele, provinciile, cantoanele, lăndurile sunt unități constitutive ale politicii federale” [4, p.28]. Conceptul făcea parte din revigorarea studiului federalismului și al politicii comparate. A fost folosit pentru a descrie activitățile internaționale ale statelor federale canadiene și americane. Conceptul „paradiplomație” este folosit în anul 1988, a cărui paternitate i-a fost atribuită profesorului Panayotis Soldatos de la Universitatea din Montreal [*Ibidem*]. Din cauza absenței unui termen mai adecvat, termenul „paradiplomație” a fost rapid acceptat de comunitatea științifică. Totuși, ce înseamnă conceptul „paradiplomație” pentru profesorii Duchacek și Soldatos? Conform opiniei acestor autori, conceptul „paradiplomație” reprezintă activitățile internaționale ale entităților sub-statale. Pentru o mai bună comprehensiune a conceptului, apare necesitatea de a face o distincție a tipologiei paradiplomației înaintate de către Duchacek. Astfel, conform opiniei lui Duchacek, paradiplomația poate fi analizată din perspectiva a patru niveluri: primul nivel este microdiplomația regională transfrontalieră (inițial autorul a preferat termenul de microdiplomație); cel de-al doilea nivel este microdiplomația transregională; al treilea nivel este paradiplomația globală. Pentru al patrulea, ultimul nivel, Duchacek a folosit conceptul de protodiplomație [5].

Astfel, Duchacek continuă să definească conceptele principale în detaliu. În opinia sa, paradiplomația globală descrie acțiunea statelor federate care intră în contact nu doar cu centrele financiare, industriale sau culturale din afara țării, ci și cu agenții din țări străine. Protodiplomația, conform poziției lui Duchacek, este un termen folosit pentru a descrie politica externă a unui sub-stat, a unei regiuni care încearcă să întreprindă secesiunea. Duchacek confirmă celelalte trei tipuri ale paradiplomației. Pentru paradiplomația globală, acțiunile regiunilor/subregiunilor sunt derivate din unități subnaționale direct cu alte guverne centrale, centre culturale, instituții culturale și financiare. Paradiplomația transregională este recunoscută ca relații sau negocieri între regiuni necentrale și fără proximitate fizică. Paradiplomația regională de frontieră implică activitatea orașelor de frontieră prin contacte formale și informale care includ guverne locale, organizații publice, companii private și cetățeni ce susțin inițiative creative pentru rezolvarea problemelor comune. Condițiile de proximitate geografică cu densitate mare a populației sunt factori determinanți perfecți pentru ca unitățile de frontieră subnaționale să aibă elemente care să împărtășească interese, nevoi și să consolideze diferite semne de cooperare paradiplomatică [6].

În viziunea lui Duchacek, paradiplomația nu se rezumă doar la alianțe între sectorul public, dimpotrivă, aceasta construiește acorduri care conturează interesele publice și private ale regiunilor. În acești termeni, posibilitățile de articulare între companii, guverne și alte segmente, în cadrul modalității de cooperare internațională, dezvăluie noi strategii de acțiune posibilă în care paradiplomația pare oportună pentru dezvoltarea localității. În funcție de motivațiile regiunilor în care este practică, dobândește caracteristici deosebite. Aceasta are scopuri diferite, iar natura sa dinamică îi conferă o varietate de probleme care cu greu ar putea primi un spațiu în politica externă a statelor lor. Din acest motiv, paradiplomația devine un instrument oportun în elaborarea politicilor de dezvoltare a regiunilor de frontieră bazate pe cooperare detașată de tiparele rigide stabilite de diplomația tradițională [7].

Duchacek susține că paradiplomația trebuie înțeleasă ca unul dintre nenumăratele instrumente disponibile actorilor locali, al căror scop este de a promova dezvoltarea regiunii de frontieră. Deși rezultatele paradiplomației sunt diverse, acestea au fost puțin mediatizate. Pe de altă parte, una dintre caracteristicile principale ale „paradiplomației” este caracterul său volatil în ceea ce privește obiectivele sale. În termeni generali, este posibil să se observe existența a trei condiții la granițe care, spre deosebire de alte locuri, subsumează teritoriul și interferează în dinamica relațiilor sectoriale. Prima este suprapunerea unei ordini mondiale care dictează viteza și cuantumul fluxurilor globale de capital pe aceste granițe. Frontierele fiind punctele nodale ale materializării acestor fluxuri, agilitatea (sau încetineala) impusă duce, în mod neașteptat, la ascensiunea sau intensificarea vieții economice a locului; cu puterea de a genera practici zilnice noi și sănătoase, funcții regionale inovatoare și remarcabile, ca riscuri originale și periculoase capabile să afecteze teritoriul de frontieră [8].

În acest context, entitățile sub-statale pot căuta să deschidă protoambasade în străinătate. În aceeași ordine de idei, Duchacek precizează că paradiplomația presupune „relațiile guvernelor necentrale cu centrele culturale, comerciale și industriale ale altor state, inclusiv relațiile cu guvernele statelor străine. Paradiplomația diferă de diplomația normală prin faptul că este specifică sectorului, mai degrabă decât să reprezinte unitatea teritorială în ansamblu”. Întemeietorul paradiplomației în relațiile internaționale se concentrează pe analiza problemelor Quebecului când menționează relația cu „guvernele străine”, o caracteristică foarte particulară a provinciei franceze a Canadei, care s-a remarcat prin gradul său avansat de paradiplomație, inclusiv prin deschiderea de birouri în străinătate [9].

Martins Senhoras, analizând fenomenul „paradiplomație”, include toți actorii care efectuează o activitate internațională, indiferent dacă sunt sau nu de stat. Conform opiniei lui Senhoras, companiile și universitățile pot face la fel paradiplomație, în concepția lor particulară. Unii autori văd paradiplomația doar ca o activitate complementară a diplomației tradiționale, așa cum este definită de Hocking în diplomația sa pe mai multe niveluri sau în diplomația constitutivă a lui Kincaid, pentru care paradiplomația nu este o acțiune autonomă a entităților subnaționale, ci mai degrabă o politică de supunere față de puterea centrală. Deși este adevărat că guvernele subnaționale se aliniază în general cu guvernul central în diplomație multinivelă sau constitutivă, politica internațională a actorului local nu este întotdeauna o reflectare la scară mică a politicii naționale. Pot exista interese divergente în joc, care se reflectă în special în entitățile de frontieră care își apără propriile opinii [10, p.228-230].

Deși critica lui Kincaid are o anumită bază, acesta nu reușește să cuprindă analiza întregului fenomen internațional al unor regiuni precum protodiplomația, care, departe de a fi constitutivă, este perturbatoare. De fapt, nu toată activitatea internațională din regiuni este „constitutivă” a politicii federale și, în multe cazuri, poate fi, dimpotrivă, opusul, ca în cazul Cataluniei, de exemplu. Analizând paradiplomația Kincaid face referire și la diplomația paralelă, diplomația publică, diplomația convergentă, cu mai multe niveluri, microdiplomația, protodiplomația, diplomația identității etc. Cu toate limitările sale, paradiplomația ca un concept „umbrelă” include toate celelalte semnificații care reprezintă cazuri specifice de politică internațională în regiuni. Pentru Inaki Aguirre, paradiplomația este un fenomen recent legat de dezbateră politică privind ajustările și evoluțiile federalismului din anii 1970-1980 [11].

Fenomenul „paradiplomație” este analizat de Ribeiro din perspectiva a trei aspecte: *paradiplomația clasică*, unde „regiunile și orașele, care au mijloacele de a face acest lucru, încep să acționeze pe scena internațională pentru a susține exporturile, pentru a atrage investiții”; *paradiplomația integrării regionale*, condiționată de creșterea proceselor de integrare regională, duce la „un transfer de suveranitate la nivel regional, stimulând-o la acțiuni internaționale și la dezvoltarea legăturilor transnaționale care afirmă apărarea identității”. Cel de-al treilea aspect al „paradiplomației” este *paradiplomația identitară* care caută consolidarea sau construirea națiunii minoritare în contextul unei țări cu mai multe națiuni, fără interes de obținere a independenței. Multe activități paradiplomatice de natură identitară pot fi, de asemenea, asociate cu probleme de integrare sau comerciale, sau cu mișcări subnaționale care caută recunoașterea unei identități colective [12].

Analizând fenomenul „paradiplomație”, Oddone încearcă să extindă aria de cercetare. Astfel, Oddone analizează „paradiplomația” din perspectiva a cinci scenarii care se completează reciproc:

- ✓ din perspectiva *actorului internațional* – din momentul în care „unitățile subnaționale devin obiectul de studiu ca actori relevanți în politica internațională”;
- ✓ din perspectiva *proceselor de politică externă și de luare a deciziilor* – când se observă o fragmentare sau segmentare a politicii externe la care participă diferite puteri publice, executive, legislative și judiciare la nivelurile sale multiple și un grup în creștere de actori nestatali, provocând o transformare generală a diplomației pe baza flexibilității sale [*Ibidem*];
- ✓ din perspectiva *dezvoltării teritoriale* – când teritoriul este constituit numai dintr-un element de izolare și delimitare;
- ✓ din perspectiva *integrării regionale* – atunci când statul național nu mai monopolizează diferitele activități guvernamentale și există politici publice găzduite la diferite scări și niveluri de decizie, iar acestea sunt stabilite în contexte de decizie diferite;
- ✓ din perspectiva *guvernării* – când „se referă la interacțiunea dintre stat la nivelurile sale multiple și societate (locală sau transnațională) și multiplele sale forme de coordonare pentru a face posibilă acțiunea publică” [13].

Deoarece interesul și acțiunile sunt bine localizate, paradiplomația este fundamental înscrisă în condiția locală; adică, norme, comportamente, practici, proceduri, care de asemenea susțin o performanță de conversație privată în fiecare locație. În acest fel, paradiplomația apare ca rezultat al condiției regionale cauzate de articularea dintre actorii și instituțiile regionale, dar cu o intensitate mai mare în regiunile de frontieră [*Ibidem*].

Pentru Panayotis Soldatos, paradiplomația este o încercare de a imita adevărata diplomație, singura exercitată de statele suverane. Paradiplomația nu este destinată să atace sau să invadeze suveranitatea dominantă, deoarece sfera sa de acțiune este limitată la chestiuni de „politică joasă” și nu la „politică înaltă”. În acest sens, Stéphane Paquin consideră că „paradiplomația reprezintă un fenomen de intensitate redusă sau o politică externă de rangul doi”. Astfel, Paquin precizează că acest lucru nu ar trebui să ducă la minimizarea importanței acestui fenomen, ai cărui actori câștigă în mod constant mai multă autonomie și exercită din ce în ce mai multă influență. Acest fenomen a devenit foarte vizibil în cazul Quebecului, Cataluniei, Țării Bascilor, entităților federale din Belgia, landurilor germane, regiunilor din Mexic și Brazilia, precum și în multe alte state federale [14].

Profesorul Panayotis Soldatos, la rândul său, definește conceptul de paradiplomație ca fiind „o urmărire directă și în diferite grade a statelor federale implicate în activități străine”. Conceptul de paradiplomație nu este totuși acceptat de mulți cercetători. Astfel, pentru profesorul de relații internaționale Brian Hocking [15], conceptele „paradiplomație” sau „protodiplomație” au fost create pentru a întări distincția și elementele de conflict dintre guvernul național și guvernele sub-statale. Acest mod de a proceda este o greșală, deoarece, din nou, potrivit lui Hocking, este de preferat să se plaseze guvernele necentrale în „mediul lor diplomatic complex”. Hocking opinează că diplomația nu poate fi privită ca un proces segmentat între actorii dintr-un stat. Mai degrabă, diplomația ar trebui privită ca un sistem în care actorii sunt implicați într-o structură de stat. Actorii se schimbă în funcție de probleme, interese și capacitatea lor de a opera într-un mediu politic pe mai multe niveluri. Respingerea de către Hocking a conceptului de paradiplomație se bazează pe „imperativele de cooperare” care există între guvernele centrale și sub-statale [16]. Astfel, potrivit lui Hocking, ar fi mai corect să utilizăm conceptul „diplomație catalitică” sau „diplomație pe mai multe niveluri”. Chiar dacă abordarea lui Hocking este originală și foarte corectă, ea tinde totuși să subestimeze autonomia entităților sub-statale în urmărirea afacerilor lor externe. Mai mult, aceste concepte alternative nu descriu în mod specific acțiunile entităților sub-statale, ci întregul sistem diplomatic al unui stat care include, potrivit lui Hocking, guverne non-centrale. Alți autori vor încerca, de asemenea, să introducă concepte noi pentru a descrie dezvoltarea unei politici externe la nivel de sub-stat [17]. În Europa, de exemplu, conceptul de guvernanta pe mai multe niveluri va deveni foarte popular în anii 1990. Această abordare, care este foarte utilă și relevantă în contextul european, urmărește, în esență, să explice rolul regiunilor în dezvoltarea Uniunii Europene [18]. Conceptul este însă limitat, deoarece nu explică de ce și regiunile europene sunt active în afara Europei.

În general, se poate observa că paradiplomația este înțeleasă ca participarea guvernelor regionale la relațiile internaționale ca actori sub-naționali pentru a-și proteja interesele și identitatea. Conform poziției lui A.Lekur, guvernele regionale pot fi actori în relațiile internaționale. Acest fenomen de participare la relațiile internaționale ale guvernelor regionale, numit „paradiplomație”, este cel mai adesea utilizat în democrațiile liberale industrializate occidentale.

Cu toate acestea, paradiplomația există atât în țările în curs de dezvoltare, cât și în cele postcomuniste. Ținând cont de experiența unor regiuni precum Quebec, Catalonia, Țara Bascilor, Flandra și Valonia, paradiplomația poate fi definită ca un instrument multifuncțional menit să reprezinte interesele și identitatea regiunii. O definiție similară a paradiplomației a fost formulată de M.Sanalla. Paradiplomația pentru Sanalla este înțeleasă ca un fenomen modern care presupune activitatea unităților sub-statale ca participanți la relațiile internaționale. O altă definiție a paradiplomației a fost formulată de D.Krikemans. Paradiplomația, în opinia lui, reprezintă relațiile internaționale la care guvernele sub-naționale sau regionale participă independent pentru a-și promova propriile interese. După cum a remarcat S.Wolff, paradiplomația este un fenomen relativ nou și un subiect de studiu în cadrul științei relațiilor internaționale. Paradiplomația vizează reflectarea potențialului de politică externă al entităților sub-statale, activitățile lor independente de stat pe arena internațională pentru a-și atinge interesele specifice politicii externe [19, p.1-16]. Astfel, cercetătorii interpretează paradiplomația drept o activitate pe arena internațională a unei anumite unități teritoriale a statului, formată pe baza naționalității. Paradiplomația este adesea o consecință a prezenței unei unități teritoriale a unui stat, a anumitor caracteristici naționale, sugerează că procesele precum construirea identității, definirea / articularea intereselor și mobilizarea politico-teritorială a unei unități teritoriale a unui stat conduc în mod logic la formarea guvernelor regionale care se străduiesc să dezvolte caracterul de actor internațional al entității teritoriale. Astfel, paradiplomația

servește ca mijloc de stabilire a identității naționale, ajută la realizarea anumitor interese, precum conservarea culturii. O definiție similară a paradiplomației a fost formulată de către A.Zh. Mohammed, conform căruia paradiplomația caracterizează capacitatea grupurilor etnice de a intra în relații internaționale cu alte state și de a-și exprima identitatea etnică prin reprezentarea intereselor lor pe arena internațională [*Ibidem*, p.27].

J.M. Magone caracterizează paradiplomația ca un set de elemente formale și informale care determină participarea actorilor subnaționali la politica mondială alături de state, ceea ce conferă suveranității statului un caracter relativ [20]. Cu toate acestea, cercetătorul oferă posibilitatea de a participa în relațiile internaționale nu doar unităților teritoriale ale statului, ci și grupurilor etnice. J.M. Magone înaintea un set de elemente formale și informale care determină participarea actorilor subnaționali la politica mondială alături de stat, ceea ce conferă suveranității statului un caracter relativ.

Pentru Kuznetsov [21], studiul paradiplomației este o linie de gândire care contribuie la soluționarea problemelor contemporane în zona relațiilor internaționale. Pe baza acestui fapt, Kuznetsov însuși prezintă „paradiplomația” ca un element important pentru diplomația subregională, deoarece aceasta este considerată a fi un factor crucial pentru înțelegerea problemelor legate de interpretarea unor aspecte precum suveranitatea. Astfel, conform celor propuse de Kuznetsov, paradiplomația poate fi definită ca „forma de comunicare politică pentru a obține beneficii economice, culturale, politice sau orice alt tip de beneficii, al căror nucleu constă în acțiuni autosusținute ale guvernelor regionale cu guvernele străine și cu actorii neguvernamentali”. În acest context, paradiplomația va fi reprezentată de acțiunile actorilor nestatali în contextul politicii internaționale contemporane, cu scopul de a realiza o participare mai mare a comunităților lor în noua ordine mondială. Pentru a realiza această nouă participare, contextul paradiplomației este încadrat în interesul noilor actori de a realiza o apropiere mai mare de problemele politicii internaționale [22].

Pentru Cornago [23], paradiplomația este „participarea guvernelor necentrale la relațiile internaționale prin stabilirea de contacte *ad hoc* cu entități private sau publice din străinătate, pentru a promova problemele socioeconomice și culturale, precum și orice altă dimensiune externă a puterilor sale constituționale”. În definiția sa Cornago subliniază rolul entităților „non-centrale”, adică al guvernelor intermediare și nu al companiilor private sau al instituțiilor neguvernamentale.

America de Nord, care, deși nu are o coerență de integritate ca cea prezentă în Europa, menține dialogul federal și regional pe probleme precum securitatea, migrația și comerțul. În America Latină, deși procesele de regionalizare se concentrează pe integrarea regională, acordurile încheiate pe probleme de migrație pot fi salvate, ceea ce permite mobilitatea oamenilor și un flux mai mare de capital într-un mod mai activ. În plus, munca dezvoltată de țările care alcătuiesc Alianța Pacificului (Mexic, Columbia, Peru și Chile) permite schimbul de experiențe culturale, științifice, educaționale și de investiții într-un mod eficient și cu impact ridicat. În același mod, Cornago prezintă scheme de structură paradiplomatică bazate pe munca comună între Rusia, China și India, țările din Caucaz, pe eforturile de menținere a ASEAN-ului ca element de consolidare și dezvoltare economică. În mod similar, prezintă modul în care actorii, în special unele prefecturi din Japonia, mențin poziții nu doar pentru a realiza extinderea propriilor economii, ci și pentru participarea la chestiuni cu caracteristici globale, precum problemele denuclearizării și promovarea reconcilierii mondiale. Aceste aspecte pe care paradiplomația le lasă în diferite părți ale lumii susțin cele mai tradiționale gânduri ale paradiplomației. Cu toate acestea, Cornago subliniază că paradiplomația trebuie să fie conștientă de propriile condiții și posibilități. Dinamica relevanței nu este doar instrumentală. Dimensiunile normative importante sunt, de asemenea, foarte influente. Dezintegrarea socială și presiunea din partea elitei, atribuții conflictuale ale responsabilității politice, înstrăinarea colectivă față de guvernele centrale, noțiuni de loialitate constituțională, reafirmarea singularităților culturale, cereri sociale pentru o mai mare autonomie, necesități percepute de consolidare a legitimității instituționale – toți acești factori influențează modul în care guvernele subnaționale reacționează în noul context global [24].

Revenind la contextul paradiplomației, contribuțiile generale prezentate mai sus sunt câteva dintre elementele care pot fi analizate. Într-o profunzime mai mare, cazurile care prezintă structurile paradiplomatice urmăresc obținerea unei autonomii mai mari în gestionarea politicii internaționale a regiunilor și / sau localităților, astfel încât să permită realizarea unei productivități mai mari a acordurilor de stat în beneficiul propriilor lor interese. În această perspectivă, Soldatos susține că segmentarea politică (în chestiuni de politică externă) nu poate fi doar un element care permite participarea regiunilor și / sau localităților în chestiuni de politică externă care le privesc, dar și că acestea pot contribui la creșterea naționalismelor care urmăresc să obțină o autonomie

mai mare față de diferitele forme ale aceleiași paradiplomații [25]. În acest sens, unele dintre cazurile colectate de diferiți autori, precum Kuznetsov și Cornago, sunt concentrate în mișcări regionale cu caracteristici naționaliste, precum: cele ale Țării Bascilor din Spania și Franța, Quebec în Canada, Tatarstan în Rusia, regiunea bavareză a Germaniei și regiunea Cataloniei din Spania. Aceste teritorii sunt exemple ale modului în care procesele paradiplomatice au permis integrarea regiunilor interstatale în căutarea identităților culturale, geografice și economice, cu scopul realizării autonomiei în politica externă în beneficiul propriilor interese și al locuitorilor lor. Din această perspectivă, paradiplomația devine un instrument pentru analiza acestor fenomene ale naționalismului actual, întrucât odată cu integrarea politicilor regionale și locale s-a ajuns la acorduri care permit o mai bună utilizare a politicii externe a statelor cărora le aparțin, dar cu autonomia și participarea entităților guvernamentale din regiune la formularea proiectelor comune cu o caracteristică interstatală. În acest sens, este pertinent să ne întoarcem la abordările lui M.Keating [26], pentru care paradiplomația este un nou mod în care sistemele funcționaliste au intrat într-o nouă eră pentru dizolvarea disputelor politice, promovând avantajele de cooperare funcțională în beneficiul cetățenilor din regiune.

În această ordine de idei, este potrivit să subliniem că în relațiile paradiplomatice au fost întâlnite dificultăți în Europa (odată cu venirea mișcărilor separatiste și naționaliste, cum ar fi cele din Catalonia și Brexit în sine); relațiile comerciale, politice și sociale care există în localități și regiuni pot fi chiar mai puternice decât aceeași politică externă emanată de centralismul de stat. În acest context, merită atenție două cazuri care marchează astăzi o tensiune între regiuni și state: Catalonia și Gibraltar [27].

Studiul practicii ruse a paradiplomației este în mare parte asociat cu studiul cooperării transfrontaliere și al zonelor de frontieră ale Federației Ruse cu UE. Oamenii de știință ruși au formulat definiții ale paradiplomației. Astfel, N.M. Mukharyamov [28] remarcă faptul că termenul „paradiplomație”, cu toată convenționalitatea sa, servește ca instrument analitic relevant care descrie activitatea internațională a unor „actori din afara suveranității”, cum ar fi regiunile subnaționale, subiecții federali, provinciile, marile administrații – unități teritoriale. Yu.G. Akimov subliniază că diplomația „standard” subiect-teritorială (paradiplomație) este caracteristică majorității „unităților structurale” ale statelor federale [29, p.48-56]. Autorul consideră, de asemenea, că intrarea în arena mondială a unui număr mare de actori non-suverani / nestatali este o trăsătură distinctivă a relațiilor internaționale moderne. Orașe individuale, corporații transnaționale, regiuni stabilesc și dezvoltă contacte cu parteneri străini în diverse domenii. Potrivit opiniei lui A.Kuznetsov, pe baza discursului științific din ultimii douăzeci de ani paradiplomația poate fi definită ca participarea unităților subnaționale în relațiile internaționale [30, p.76-78]. N.V. Yakovleva și I.M. Levkin înțeleg paradiplomația ca una dintre formele de cooperare transfrontalieră, care se caracterizează prin interacțiunea dintre unitățile administrativ-teritoriale dintre două state care ocolesc frontiera [31, p.106-113]. I.S. Denilkanov înțelege paradiplomația ca un proces de descenralizare și creștere a contactelor internaționale între regiunile statelor [32, p.1930]. G.O. Yarovoy definește paradiplomația ca o creștere a influenței actorilor subnaționali (în primul rând regiuni, unități de diviziune administrativ-teritorială a statelor) în politica internă a statelor și în relațiile internaționale [33, p.28-41].

Astfel, analizând abordările conceptual-teoretice dedicate paradiplomației, trebuie remarcat faptul că problemele cooperării transfrontaliere ale subiecților Federației Ruse situate la frontiera Rusiei și a altor state sunt studiate mai des decât relațiile economice internaționale și externe ale regiunilor situate în partea de mijloc a Rusiei (cum ar fi regiunea Sverdlovsk, în pofida faptului că este un nod major de transport). Un astfel de interes al cercetătorilor pentru studiul relațiilor externe ale regiunilor de frontieră ale Rusiei poate fi explicat prin intensitatea acestor relații și, prin urmare, prin prezența unei cantități semnificative de material pentru lucrări analitice. În plus, cercetătorii ruși tind să evite utilizarea termenului „paradiplomație”, inclusiv atunci când studiază experiența străină a paradiplomației, mai ales atunci când vine vorba de regiuni care desfășoară activități separatiste. Ei consideră că utilizarea termenului „paradiplomație” este „periculoasă”, deoarece există o graniță între separatism și paradiplomație, apare o conexiune asociativă. Prin urmare, pentru a desemna paradiplomația, cercetătorii ruși folosesc termeni, precum: cooperare regională, relații economice internaționale și externe, cooperare transfrontalieră.

Cercetătorii ruși înțeleg paradiplomația ca fiind participarea actorilor subnaționali la relațiile internaționale. Acești actori includ, în primul rând, subiecții federațiilor. În același timp, ei au încercat să evite utilizarea termenului „paradiplomație” (care poate provoca asociații cu un fenomen atât de negativ precum separatismul) în favoarea unor formulări, precum: cooperare transregională, relațiile economice internaționale și externe, activitățile de politică externă ale regiunilor rusești și ale statelor și municipalităților străine. Totuși, în pofida faptului că conceptul de paradiplomație nu este un fenomen nou, el a evoluat, a devenit mai complex, răspunzând

provocărilor moderne (cum ar fi pierderea de către state a suveranității lor) și proceselor mondiale (în primul rând, de globalizare și regionalizare) [34].

Astfel, din cele remarcate *supra* putem defini **paradiplomația** drept *activitatea actorilor nestatali (regiuni ale statelor și municipalități) pentru a-și asigura interesele pe arena internațională*. De asemenea, studiind abordările conceptual-teoretice ale fenomenului „paradiplomație” putem constata că acesta are următoarele particularități:

- Este de natură publică – vizează reprezentarea intereselor actorilor sub-statali care acționează cu statut oficial;
- Este limitat de prerogativa statului de a exercita suveranitatea externă – activitățile actorilor sub-statali pe arena internațională nu ar trebui să contrazică interesele statului (să afecteze suveranitatea externă a țării);
- Este controlat de statul reprezentat de autoritățile competente pentru a preveni separatismul, întocmind o reprezentare a statului reprezentat de autoritățile competente cu privire la activitățile internaționale ale unităților sale teritoriale, prevenind insolvența financiară a unei regiuni sau a unei municipalități;
- Este întruchipat de autoritățile actorilor sub-statali, special creați pentru a asigura relațiile economice internaționale și externe ale actorilor sub-statali;
- În cadrul paradiplomației sunt asigurate interesele actorilor sub-statali (regiuni de state, municipalități), care constau în: construirea identității unei regiuni, a unei municipalități sau a unui anumit grup etnic, consolidarea statutului lor atât în țară, cât și în străinătate, separatism, secesiune, câștigând cvasisuveranitate.

Semnele stabilite de paradiplomație fac posibilă formularea unei definiții a acestui fenomen. Paradiplomația este activitatea de putere publică a actorilor sub-statali (regiuni ale statelor federale și municipalități) reprezentată de autoritățile competente pentru punerea în aplicare a relațiilor lor economice internaționale și externe pentru a-și realiza interesele pe arena mondială în limitele stabilite de stat, astfel încât suveranitatea statului să nu fie afectată. Astfel, termenul „paradiplomație” este un concept relativ recent utilizat pentru a desemna activitatea de politică externă a actorilor nestatali (regiuni ale federațiilor, municipalități).

Concluzii

Conceptul de paradiplomație este utilizat pe larg și se referă la activitatea internațională desfășurată de regiuni sau entități subordonate. Astfel, termenul „paradiplomație” este constituit din prefixul „para” pentru a-l deosebi de termenul „diplomație”, care în mod tradițional califică un instrument al politicii externe și „arta de a avansa interesele naționale” într-o logică de interacțiune și concurență între statele suverane. Termenul „paradiplomație”, cu toată convenționalitatea sa, servește ca instrument analitic relevant care descrie activitatea internațională a unor „actori din afara suveranității”, precum regiuni subnaționale, subiecți federali, provincii, mari unități administrativ-teritoriale. Participarea lor la interacțiunile politice, comerciale, economice, culturale cu partenerii străini devine din ce în ce mai vizibilă.

Studiul paradiplomației poate începe de la înțelegerea faptului că principalul actor în politica internațională, statul, a intrat într-o linie de slăbiciune, deoarece domeniul său de aplicare este limitat de aceleași sisteme liberale și realiste. În această perspectivă, dezvoltarea studiului paradiplomației se bazează pe ciocnirea teoretică existentă între liberalismul wilsonian, cu construcția de organizații multilaterale, și realismul clasic, apărător al schemei diplomatice, abordări clasice care arată statul ca fiind cel mai mare reprezentant al politicii internaționale. Incapacitatea statului de a realiza dezvoltarea într-un mod echitabil și durabil a ridicat noi perspective pentru acțiunea externă a actorilor locali în căutarea dezvoltării și atenuării dezechilibrelor teritoriale. Dintre acestea, putem menționa guvernele subnaționale și diferiții actori teritoriali care, prin activitățile lor – înțelese aici ca paradiplomație – au câștigat adesea legitimitate în relațiile internaționale.

Paradiplomația, chiar mai mult decât diplomația în sine, este o artă. Un set din ce în ce mai larg de actori și instituții sociale se angajează să coopereze. Acești actori împletesc un set de relații zilnice care, sub diferite forme și formate, modelează intențiile și interesele personale, competențele antreprenoriale și oferă oportunități alternative de cooperare socioinstituțională, în special în regiunile de frontieră.

Referințe:

1. SANTANA, C.O. *Algunos aspectos del desarrollo de la paradiplomacia en América del Sur vistos desde el caso chileno*. [Accesat: 03.11.2020] Disponibil: <http://www.dipriihd.ehu.es/revistadoctorado/n16/Ovando16.pdf>

2. ZERAOU, Z., CASTILLO VILLAR, F.R. La paradiplomacia de la ciudad. Una estrategia de desarrollo urbano. In: *Revista del CLAD Reforma y Democracia*, 2016, no.65, p.225-242. [Accesat: 03.11.2020] Disponibil: <https://www.redalyc.org/pdf/3575/357546620008.pdf>
3. JOHN, K. *Foreign relations of Constituent Units*. Research paper, Forum of Federations, Winnipeg, 2001. 678 p. [Accesat: 03.11.2020] Disponibil: <http://journal-management.com/en/issue/2018/02/02>
4. KUZNETSOV, A.S. *Theory and Practice of Paradiplomacy. Subnational governments in international politics*. New York: Routledge, 2015. 489 p.
5. MOHAMMED, A.J. *The Politics of Iraqi Kurdistan: Towards Federalism or Secession? Thesis is submitted in compliance with the requirements for the degree of the Doctor of Philosophy in the Government of the University of Canberra*. Australian Capital Territory, Australia, 2013. 153 p.
6. МИХАЙЛЕНКО, Е.Б., ВЕРБИЦКАЯ, Т.В. *Определение парадипломатии в российском и зарубежном политическом дискурсе*. [Accesat: 03.11.2020] Disponibil: <https://cyberleninka.ru/article/n/opredelenie-paradiplomatii-v-rossiyskom-i-zarubezhnom-politicheskom-diskurse>
7. PAQUIN, S. *Paradiplomatie et relations internationales. Théorie des stratégies internationales des régions face à la mondialisation*. P.I.E.-Peter Lang Bruxelles, 2004. 194 p.
8. DE OLIVEIRA, T.C., Do NASCIMENTO, R.F. *Paradiplomacy and cooperative relations in the border regions between Brazil, Bolivia, and Paraguay*. [Accesat: 03.11.2020] Disponibil: http://www.scielo.org.mx/scielo.php?script=sci_arttext&pid=S0187-73722018000200057
9. PAQUIN, S. *Op. cit.*
10. ZERAOU, Z., CASTILLO VILLAR, F.R. La paradiplomacia de la ciudad. Una estrategia de desarrollo urbano. In: *Revista del CLAD Reforma y Democracia*, 2016, no.65, p.225-242. [Accesat: 03.11.2020] Disponibil: <http://old.clad.org/portal/publicaciones-del-clad/revista-clad-reforma-democracia/articulos/065-junio-2016/Zeraoui.pdf>
11. AGUIRRE, I. *Making Sense of Paradiplomacy? An Intertextual Inquiry about a Concept in Search of a Definition. Paradiplomacy in Action: The Foreign Relation of Subnational Governments*. London: Frank Cass, 1999. 472 p. [Accesat: 03.11.2020] Disponibil: <https://www.tandfonline.com/doi/abs/10.1080/13597569908421078>
12. WOLFF, S. *Paradiplomacy: Scope, Opportunities and Challenges*. SAIS European Journal, 2007. [Accesat 03.11.2020] Disponibil: 1–16. <https://www.e-ir.info/2020/03/17/the-rise-of-paradiplomacy-in-international-relations/>
13. DE OLIVEIRA, T.C. *Op. cit.*
14. SAIDY, B. *La paradiplomatie dans le projet marocain d'autonomie pour le Sahara occidental*. [Accesat: 03.11.2020] Disponibil: <https://sahara-question.com/sites/default/files/Saidy%20%28T304%29.pdf>
15. PAQUIN, S. *Op.cit.*
16. WOLFF, S. *Op.cit.*
17. ALDECOA, F., KEATING, M. *Paradiplomacy in Action: The Foreign Relation of Subnational Governments*. London: Frank Cass, 1999. 563 p. [Accesat: 03.11.2020] Disponibil: https://www.ucg.ac.me/skladiste/blog_9972/objava_31354/fajlovi/Paradiplomacy%20in%20Action,%20Foreign%20Relations%20of%20Subnational%20Governments.pdf
18. DEDUSHAJ, N. «Paradiplomatic» relations between the United States and Kosova: A friendship between an elephant and a mouse, 2013. 206 p. [Accesat: 03.11.2020] Disponibil: https://www.diplomacy.edu/system/files/dissertations/23082010104226_Dedushaj_%2528Library%2529.pdf
19. WOLFF S. *Op. cit.*
20. MAGONE, J. M. *Paradiplomacy revised: the structure of opportunities of global governance and regional actors*. [Accesat: 03.11.2020] Disponibil: http://www.paradiplomacia.org/upload/downloads/66fc7ecc666b857d415ee890-307ab79_cjosemagonefinal.pdf
21. SAIDY, B. *Op.cit.*
22. De OLIVEIRA, T.C. *Op. cit.*
23. CORNAGO, N. *Diplomacy and Paradiplomacy in the Redefinition of International Security: Dimensions of Conflict and Co-operation*. [Accesat: 03.11.2020] Disponibil: https://www.researchgate.net/publication/240522063_Diplomacy_and_paradiplomacy_in_the_redefinition_of_international_security_Dimensions_of_conflict_and_co-operation/link/5a0d5c9da6fdcc39e9bfdd66/download
24. *Ibidem*.
25. МИХАЙЛЕНКО, Е.Б., ВЕРБИЦКАЯ, Т.В. *Определение парадипломатии в российском и зарубежном политическом дискурсе*. [Accesat: 03.11.2020] Disponibil: <https://cyberleninka.ru/article/n/opredelenie-paradiplomatii-v-rossiyskom-i-zarubezhnom-politicheskom-diskurse>
26. KEATING, M. *Paradiplomacy in action*. [Accesat: 03.11.2020] Disponibil: https://www.ucg.ac.me/skladiste/blog_9972/objava_31354/fajlovi/Paradiplomacy%20in%20Action,%20Foreign%20Relations%20of%20Subnational%20Governments.pdf
27. SANTANA, C.O. *Algunos aspectos del desarrollo de la paradiplomacia en América del Sur vistos desde el caso chileno*. [Accesat: 03.11.2020] Disponibil: <http://www.dipriiuhd.ehu.es/revistadoctorado/n16/Ovando16.pdf>

28. МУХАРЯМОВ, М.Н. ЗАКАМУЛИН, Н. *Парадипломатия в языковых измерениях: к построению концептуальной модели*. p.101-102. [Accesat: 03.11.2020] Disponibil: <https://cyberleninka.ru/article/n/paradiplomatiya-v-yazykovyh-izmereniyah-k-postroeniyu-kontseptualnoy-modeli>
29. АКИМОВ, Ю.Г. *Парадипломатия как средство выражения региональной идентичности субъектов федераций*. [Accesat: 03.11.2020] Disponibil: <https://www.acjournal.ru/jour/article/view/254/255>
30. KUZNETSOV, A.S. *Theory and Practice of Paradiplomacy. Subnational governments in international politics*. New York: Routledge, 2015. 489 p.
31. ЯКОВЛЕВА, Н.В., ЛЕВКИН, И.М. *Особенности сотрудничества между Германией и Россией в рамках парадипломатии*. [Accesat: 03.11.2020] Disponibil: <https://creativeconomy.ru/lib/7906>
32. ДЕНИЛЬХАНОВ, И.С. *Международные связи субъекта Федерации: опыт современных государств*. [Accesat: 03.11.2020] Disponibil: <https://www.science-education.ru/pd,f/2015/1/1216.pdf>
33. ЯРОВОЙ, Г.О. Парадипломатическая деятельность как инструмент регионального развития: к постановке вопроса. В: *Studia Humanitatis Borealis*, 2013, №1, с.241. [Accesat: 03.11.2020] Disponibil: <https://sthb.petrso.ru/journal/article.php?id=2903>
34. МИХАЙЛЕНКО, Е.Б., ВЕРБИЦКАЯ, Т.В. *Определение парадипломатии в российском и зарубежном политическом дискурсе*. [Accesat: 03.11.2020] Disponibil: <https://cyberleninka.ru/article/n/opredelenie-paradiplomatii-v-rossiyskom-i-zarubezhnom-politicheskom-diskurse>

Date despre autor:

Svetlana CEBOTARI, doctor habilitat în științe politice, conferențiar universitar, Facultatea de Relații Internaționale, Științe Politice și Administrative, Universitatea de Stat din Moldova.

E-mail: svetlana.cebotari@mail.ru

ORCID: 0000-0001-9073-104X

Prezentat la 10.12.2020